

ANALI Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Osijeku	Sv. 24	Str. 65-74	Osijek 2008.
	Primljeno na sjednici Razreda za filološke znanosti 23. listopada 2008.		

UDK:37.014(4-67EU):81'246.3

Pregledni rad

DUBRAVKA PAPA*

U NASTOJANJU OSTVARENJA EUROPSKOG KOMUNIKACIJSKOG PROSTORA

Sažetak

U radu se daje kronološki prikaz odluka i mjera Europske unije u okviru jezičnog obrazovanja i okvirni prikaz stvarnih jezičnih kompetencija u Europi te kritički prikaz modela europskog komunikacijskog prostora.

Jasno je da se tim trima prikazima ulazi u područja kako obrazovne politike tako i jezikoslovlja, koja mogu biti opterećena otežanim dijalogom politike i znanosti. Kada politika u ovim pitanjima uglavnom ne konzultira lingviste već u prvom redu didaktičare, psihologe i sociologe kao i upravne službe obrazovnih ustanova i evaluacije prepušta savjetovalištim za poduzetništvo, onda se za to svakako može kriviti lingvistiku, koja običava suzdržano reducirati pojam "jezika" kao svoga predmeta proučavanja.

Europska se raznolikost manifestira posebno jasno u bogatstvu jezika. Ako građani žele imati koristi od te raznovrsnosti, moraju biti u mogućnosti međusobno komunicirati. Budući da znanja jezika pripadaju temeljnim vještinama koje trebaju Europi kao društvu znanja, Vijeće Europe daje sve veću važnost poticanju višejezičnosti u učenju stranih jezika.

Ključne riječi: Europska unija, europski komunikacijski prostor, bogatstvo jezika, komunikacija, društvo znanja, višejezičnost, mnogojezičnost

Stvaranjem zajedničkog europskog gospodarskog prostora nastala je potreba za stvaranjem niza sličnih europskih prostora, primjerice na području znanosti, visokog obrazovanja, cjeloživotnog obrazovanja, informacijskog prostora, i na svim je tim prostorima na kojima bi aktivnosti trebale biti bezgranične jedino ograničenje europska mnogojezičnost.

* Dubravka Papa, prof., Pravni fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera, 31000 Osijek, Radićeva 13

Stvaranjem zajedničkog europskog gospodarskog prostora nastala je potreba za stvaranjem niza sličnih europskih prostora, primjerice na području znanosti, visokog obrazovanja, cjeloživotnog obrazovanja, informacijskog prostora, i na svim je tim prostorima na kojima bi aktivnosti trebale biti bezgranične jedino ograničenje europska mnogojezičnost.

Cilj je stoga izgradnja individualne višejezičnosti kao preduvjeta za prostore koje treba u Europi još otvoriti. U članku 126 (sada 146) Europskog ugovora, ti su ciljevi navedeni kao najvažniji među popisanim ciljevima.

Za razumijevanje navedenoga nužno je dati kronološki prikaz odluka i mjera Europske unije u okviru jezičnog obrazovanja i okvirni prikaz stvarnih jezičnih kompetencija u Europi te kritički prikaz modela europskog komunikacijskog prostora. Jasno je da se tim trima prikazima ulazi u područja kako obrazovne politike tako i jezikoslovlja, koja mogu biti opterećena otežanim dijalogom politike i znanosti. Ako politika u tim pitanjima uglavnom ne konzultira lingviste nego u prvom redu didaktičare, psihologe i sociologe te upravne službe obrazovnih ustanova i ako evaluacije prepušta u ruke savjetovališta za poduzetništvo, onda se za to svakako može kriviti lingvistiku, koja običava suzdržano reducirati pojam “jezika” kao predmeta svoga proučavanja.

Kronologija¹ odluka, tj. zaključaka europskih institucija vezanih uz znanja (stranih) jezika:

- 1974. Odluka Vijeća ministara o suradnji na području obrazovanja
- 1976. Odluka Vijeća ministara obrazovanja o akcijskom programu u području obrazovanja, s posebnim osvrtom na nastavu stranih jezika. Definirano je postizanje sljedećih ciljeva:
 - mogućnost da učenici uče najmanje jedan jezik Zajednice
 - načelo da svaki budući nastavnik jezika provede neko vrijeme u zemlji jezika koje podučava
 - poticanje učenja stranih jezika izvan školskog sustava (profesionalna naobrazbu odraslih)
- 1984. Zaključci Vijeća ministara za obrazovanje o nastavi stranih jezika
 - stjecanje praktičnog znanja dvaju stranih jezika nakon završetka obveznog školovanja
- 1985. Izvješće Odbora “Za Europu građana”, koje je prihvatilo Europsko vijeće, u svezi s učenjem stranih jezika navodi:
 - stjecanje praktičnog znanja o jeziku, kulturi i uvjetima života u ostalim državama članicama važno je i treba ga poticati od ranog djetinjstva

¹ <http://europa.eu/languages/>

- stjecanje praktičnog znanja dvaju jezika od kojih je barem jedan jezik zajednice što većeg broja mladih prije završetka obveznog obrazovanja.
- 1987. Zaključak Vijeća o zajedničkom akcijskom programu poticanja mobilnosti studenata visokoškolskih ustanova (ERASMUS).
- 1988. Odluka Vijeća ministara za obrazovanje o europskoj dimenziji obrazovanja
- 1989. Odluka Vijeća ministara za obrazovanje o akcijskom programu za poticanje stjecanja znanja stranih jezika u Europskoj zajednici (LINGUA):
 - kvantitativno i kvalitativno unapređenje nastave stranih jezika olakšalo bi ostvarivanje zajedničkog tržišta
 - Članak 4. – Osnovni cilj LINGUA programa jest kvalitativno i kvantitativno unapređenje znanja stranih jezika za poticanje komunikacije
 - Članak 5. (cilj je nadalje) ohrabriti sve građane na stjecanje praktičnih znanja stranog jezika i proširiti ponudu za učenje stranih jezika, posebice za manje raširene strane jezike (LWUL)²
- 1992. Ugovor o Europskoj uniji (Ugovor iz Maastrichta)
 - razvoj europske dimenzije na području obrazovanja, posebice učenjem i širenjem jezika država članica
- 1993. Zelena knjiga (za europsku dimenziju obrazovanja)
- 1994. Odluka Vijeća o akcijskom programu za provođenje politike stručnog obrazovanja Europske zajednice (LEONARDO DA VINCI)
- 1995. Odluka br. 819/95/EG Europskog parlamenta i Vijeća o zajedničkom akcijskom programu SOKRATES
- 1995. Odluka Vijeća o kvalitativnom poboljšanju i diversifikaciji stjecanja znanja stranih jezika i nastave stranih jezika u obrazovnim sustavima Europske unije, i to:
 - odgovarajućim mjerama poticati kvalitativno poboljšanje znanja stranih jezika u obrazovnim sustavima Europske unije kako bi se razvila komunikacijska sposobnost (kompetencija) u Europskoj uniji i omogućilo intenzivno širenje jezika i kultura svih država članica
 - dati poticaj za diversifikaciju nastave jezika u državama članicama na način da se učenicima i studentima pruži mogućnost stjecanja jezičnih kompetencija u više jezika Europske unije tijekom školovanja, odn. studija.
- 1995. Odluka Vijeća od 12. lipnja 1995. na temu jezične raznovrsnosti i višejezičnost u Europskoj uniji

² LWUL-less widely used languages.

1995. Bijela knjiga Europske komisije u području podučavanja i učenja – prema društvu znanja.
Vladanje stranim jezicima ne smije više biti privilegija elite ili osoba koje su geografski mobilne. Postaje nužno da neovisno o školovanju i obrazovanju svaki građanin Europske unije ima mogućnost stjecanja sposobnosti komuniciranja na najmanje dva jezika zajednice pored materinjeg jezika.
1996. Zelena knjiga Europske komisije (koja prati Bijelu knjigu) sadržava prijedloge budućih aktivnosti Zajednice na području općeg i stručnog obrazovanja i istraživanja navodeći prepreke izvanogranične mobilnosti.
17. Nedostatno poznavanje stranih jezika kao i kultura življenja glavne su prepreke mobilnosti.
26. Nužnost uklanjanja jezičnih i kulturoloških prepreka: učenje najmanje dvaju jezika zajednice.
1999. Odluka Vijeća o provođenju druge faze zajedničkog akcijskog programa u obrazovanju “Leonardo da Vinci”.
2000. Odluka br. 253/2000/EG Europskog parlamenta i Vijeća o provođenju druge faze zajedničkog akcijskog programa na području općeg obrazovanja “Sokrates”.
2000. Europsko Vijeće (Lisabon), zaključak Predsjedništva
“Unija je danas postavila novi strateški cilj za dolazeće desetljeće: cilj da postane konkurentno i dinamično gospodarsko područje koje se temelji na znanju – gospodarsko područje koje je sposobno postići trajni gospodarski rast uz više i bolje radnih mjesta i širi socijalni sklad.”³
2000. Odluka br. 1934/2000/EG Europskog parlamenta i Vijeća o europskoj godini jezika 2001.
2001. Priopćenje Komisije: stvaranje europskog prostora za cjeloživotno učenje
2002. Odluka Vijeća o poticanju višejezičnosti i stjecanja jezičnih znanja u okviru postizanja ciljeva Europske godine jezika 2001.
Vijeće Europske unije naglašava:
1) da je znanje jezika jedna od temeljnih vještina koju svaki građanin mora steći kako bi uspješno sudjelovao u europskom društvu znanja i koja na taj način potiče društveno integriranje kao i socijalni sklad; temeljna znanja materinskog jezika mogu olakšati učenje stranih jezika;

³ *Lenaerts, G.*, A Failure to Comply with the EU Language Policy: A Study of the Council archives, *Multilingua* 20 (3), 2001.

- 2) znanje jezika u okviru obrazovanja i u profesionalne svrhe i zbog kulturnih i osobnih razloga ima važnu ulogu u poticanju mobilnosti;
- 3) znanje jezika pridonosi skladu u Europi s obzirom na proširenje EU;
- 4) svi jezici Europe posjeduju istu kulturnu vrijednost i isto dostojanstvo; oni su integralna sastavnica europske kulture i civilizacije; Traži se od država članica da u okviru svojih političkih, pravnih, proračunskih i obrazovno-političkih mogućnosti, granica i prioriteta poduzmu mjere kojima bi se učenicima, koliko je god to moguće, pored učenja materinskog jezika omogućilo učenje dvaju i, ako je moguće, više stranih jezika; također se traži i poticanje učenja stranih jezika uzimajući u obzir različitost potreba ciljanih skupina i nužnost ravnopravnog pristupa ponudama. Kako bi se potaknula suradnja i mobilnosti diljem Europe, ponuda učenja jezika treba biti raznolika i uključivati jezik susjednih zemalja i regija.

2002. detaljan radni program za postizanje ciljeva sustava općeg i profesionalnog obrazovanja u Europi (Cilj 3.3. – Poticanje učenja stranih jezika).

Europska raznolikost manifestira se posebno jasno u bogatstvu jezika. Ako građani

žele imati koristi od te raznovrsnosti, moraju biti u mogućnosti međusobno komunicirati. Jezična znanja pripadaju temeljnim vještinama koje trebaju Europi kao društvu znanja; općenito rečeno, svaki bi građanin trebao vladati dvama jezicima.

2002. Dokument radne skupine Komisije koji naglašava poticanje učenja jezika i jezične raznolikosti
2003. Priopćenje Europske Komisije Vijeću, Europskom parlamentu, Odboru za gospodarstvo i društvena pitanja i regionalnim odborima: Poticanje učenja jezika i jezične raznolikosti obuhvaćeno je akcijskim planom 2004. – 2006.
2005. Priopćenje Komisije Europskom parlamentu i Vijeću: Europski indikator za jezične kompetencije navodi da je spektar jezika koji se uče u svim dobnim skupinama ograničen i da se nudi sve manje jezika za učenje. Sve je intenzivnija tendencija izjednačavanja “učenja stranih jezika” s “učenjem engleskog jezika”.

Kada je Europsko vijeće na sastanku u Barceloni zahtijevalo pribavljanje indikatora, ono je istodobno naglasilo da je važan element stjecanja temeljnih znanja i nastava stranih jezika na najmanje dvama stranim jezicima od najranije dobi. Pri tome je Europsko vijeće naglasilo da je EU domovina ljudi različitog

kulturnog i jezičnog podrijetla i da je učenje jezika Europe dio europskog identiteta.

2005. Priopćenje Komisije Vijeću, Europskom parlamentu i Europskim odborima za gospodarstvo i društvena pitanja kao i regionalnim odborima o novoj okvirnoj strategiji razvoja višejezičnosti. Pri tome se pod višejezičnošću podrazumijeva sposobnost neke osobe da koristi više jezika kao i supostojanje različitih jezičnih zajednica na jednom geografskom prostoru. Politika Komisije u području višejezičnosti ima tri cilja: poticanje učenja jezika i jezične raznolikosti u društvu poticanje zdravog višejezičnog gospodarstva pristup građana pravnim propisima, postupcima i informacijama Europske unije na vlastitom jeziku.

Napredak ovisi uglavnom o državama članicama (na nacionalnoj, regionalnoj i lokalnoj razini).

2006. Europski parlament u svom Izvješću o poticanju višejezičnosti i učenja jezika u Europskoj uniji naznačava važnost europskih indikatora jezičnih kompetencija.

2006. Zajedničko gledište br. 15/2006 Vijeća s obzirom na donošenje odluke Europskog parlamenta o akcijskom programu na području cjeloživotnog učenja.

U okviru istog programa programi Sokrates i Leonardo da Vinci od 2000. do 2006. bili su u svojoj drugoj fazi. Treća faza (2007. – 2013.) programa pokriva četiri područja (osnovnoškolsko obrazovanje, visokoškolsko obrazovanje, stručno obrazovanje, obrazovanje odraslih) koja se sastoje od aktivnosti, među kojima je i poticanje učenja jezika.

Širenje ciljeva i mjera: nakon što je proces europeizacije proširen na obrazovanje 1974., godina 1976. bila je odlučujuća s obzirom na učenje stranih jezika. Tada je postavljen cilj da svi učenici trebaju imati iste mogućnosti naučiti barem jedan jezik Zajednice. Godine 1984. ista se formulacija proširuje na cilj prema kojemu bi učenici prije završetka obveznog školovanja trebali praktično vladati dvama stranim jezicima – to je bio obrazovno-politički cilj u kojemu se nije mogla previdjeti jezično-politička pozadina.

Nasuprot kronologiji ciljeva i programa za razvoj stoji razočaravajuća statistika. Godine 1987. spoznajemo na temelju ankete Eurobarometra da je samo polovica mladih koji su za vrijeme školovanja učili strani jezik u stanju voditi razgovor na stranom jeziku!

Eurobarometar studija iz 2001. (tijekom Europske godine jezika) pokazuje koliko je stvarnost daleko od postavljenih ciljeva: 53% ispitanika navelo je da pored materinskog govora barem jedan strani jezik, a 26% govori, prema

izjavama, još dva jezika (U strane se jezike pri anketiranju nije ubrajao latinski jezik, op.a.)

Rezultati ankete Eurobarometra 2006. pokazuju bolju statistiku, napredak na putu prema postavljenim ciljevima višejezičnosti stanovnika Europske unije. 56% građana EU smatra se sposobnim komunicirati na stranom jeziku kao na materinskom. Zanimljiv je podatak Eurobarometra iz 2006. godine u kojemu iščitavamo društveno-gospodarski uzorak jednog višejezičnog Europljanina:

- mlad
- dobro obrazovan
- višejezična pozadina (primjerice rođen u nekoj drugoj europskoj državi ili roditelji s boravištem u drugoj EU državi)
- vodeća pozicija ili student, što znači da je nužna uporaba stranog jezika
- motiviran za učenje

Navedeni podaci o uzorku upravo su suprotni cilju o poznavanju jezika bez obzira na društveni sloj: već ograničenje poznavanja jezika na elitu i ljude koji su ionako pokretni zbog svoje multikulturalne pozadine. Prozvana je Bijela knjiga iz 1995. vezana uz opće upozorenje podjele “društva znanja” na društvo “znalaca” i “neznalica”.

“Prevlad engleskog jezika se povećava u praktično svim zemljama, kada se radi o jeziku koji djeca trebaju učiti. Zaključujemo da se s izjavom da djeca trebaju stjecati znanja o stranom jeziku svi slažu. Međutim, čini se da je izbor jezika koje se smatra korisnim za djecu preuzak. (Eurobarometar 2006: 35)”[□]

Takav je rezultat usko vezan uz temeljne razloge za učenje stranih jezika koji su se u odnosu na 2001. godinu promijenili. Navedena je praktična korist poznavanja stranog jezika za zapošljavanje uz motive kao što su korištenje jezika na godišnjem odmoru, osobno zadovoljstvo i mogućnost upoznavanja stanovnika stranih zemalja. (Eurobarometer 2006: 37). Zanimljivo je da samo 14% ispitanika smatra da je upoznavanje kulture koja je povezana s jezikom razlog za učenje jezika.

Rezultati su studije nejasni i Europsko vijeće predlaže Europskoj komisiji utvrditi indikator kompetencije stranih jezika koji bi, kao i povremeno provođenje PISA studije OECD-a, trebao pružiti pravovaljane zaključke o kompetencijama stranih jezika. Tek 2005. godine Komisija je dala prijedlog koji je prihvatio Europski parlament.

Raspravljalo se, između ostalog, o tome koje jezike treba testirati, koje jezične kompetencije, kako se one mogu ispitati te o mnogim drugim praktičnim pitanjima. Jasna je bila opasnost da bi svako ograničenje (uključujući i ono financijske prirode) imalo neželjene posljedice na ciljeve i raznolikost nastave stranih jezika u državama članicama. Prijedlog Komisije za povećanje izbora odnosi se na

ograničenje na pet najčešćih stranih jezika koji se uče (engleski, francuski, njemački, španjolski i talijanski) uz napomenu da će se o proširenju jezičnog spektra raspravljati. Na isti se način predlaže da se u prvom krugu odustane od proširenja jezičnih kompetencija uz uzimanje u obzir različitosti u zemljama, vezano ne samo za učenje jezika, već i za gospodarsku situaciju.

U dokumentima Europske komisije nalazimo izjave o gospodarskim prednostima jezičnih znanja kao i prednosti kulturne naravi. Vijeće Europe (koje nije institucije Europske unije) razvilo je instrument ravnopravnog odnosa prema svim jezicima koji je Europska komisija podržala i kao takav postao je pojam poznat svim Europljanima. Naravno, radi se o Zajedničkom europskom referentnom okviru za jezike s oznakama razina kompetencija A1, A2, B1 itd. kojim bi razine jezičnih znanja postale transparentne za sve bez obzira na zemljopisne granice.

Europska bi unija, prema planovima za očuvanja jezične raznolikosti, trebala poticati koncept “drugog materinjeg jezika” ili “usvojenog jezika”, čime bi se izbjegla “lingvistička izoliranost”. Prema izvješću povjerenika za višejezičnost Leonarda Orbana, a u skladu sa željom izraženom na Europskom vijeću u Barceloni 2002., svaki bi Europljanin trebao izabrati jedan jezik za širu, međunarodnu komunikaciju i jedan usvojeni. Riječ je o dvjema različitim odlukama.

Bit prijedloga skupine intelektualaca koja je za Europsku komisiju pripremila izvješće o doprinosu višejezičnosti dijalogu među kulturama počiva na ideji da se bilateralni odnosi među narodima Europske unije trebaju razvijati na jezicima tih naroda, a ne na trećem jeziku. To implicira da bi svaki jezik u Europskoj uniji trebao imati u svakoj od zemalja članica značajan broj kompetentnih govornika. Da bi se došlo do tog “značajnog broja govornika”, EU bi trebala poticati koncept “usvojenog jezika”.

Pod tim se pojmom podrazumijeva da svakog Europljanina treba poticati da slobodno

izabere jedan jezik različit od svog materinskog jezika, ali i različit i od jezika kojima se služi u međunarodnoj komunikaciji. Onako kako ga mi razumijemo, usvojeni jezik ne bi uopće bio drugi strani jezik nego na neki način drugi materinski jezik.

Kada je riječ o jeziku za međunarodnu komunikaciju, većina bi se danas odlučila za engleski jezik. Međutim, neki bi mogli izabrati francuski, španjolski ili neki drugi jezik. U pogledu izbora usvojenog jezika prevladao bi cijeli niz osobnih razloga od obiteljskih korijena, emotivnih veza, profesionalnih razloga, kulturnih preferencija do intelektualne znatiželje.

Ističe se da se tim prijedlogom želi prevladati sadašnje suparništvo između engleskog i ostalih jezika jer to suparništvo šteti tim jezicima, ali i engleskom jeziku i njegovim izvornim govornicima. “Usvojeni jezik” posebno bi bio značajan za one kojima je materinski jezik engleski jer bi im omogućilo da izbjegnú monolingvističku izoliranost.

Literatura

1. Vijeće Europe; Zajednički europski referentni okvir za jezike: učenje, poučavanje, vrednovanje, Školska knjiga, Zagreb, 2005.
2. *Borzovs, J. i sur.*, Terminology Standards in the Aspect of Harmonization for International Term Database, 2006. <http://termini.lzs.lv/files>
3. *Van Els, T.*, Multilingualism in the EU, International Journal of Applied Linguistics Vol. 15, No. 3, 2005.
4. *Caviedes, A.*, The Role of Language in Nation-Building within the European Union. Dialectal Anthropology 27, 2003.
5. *Kymlicka, W. i Grin, F.*, Assessing the Politics of Diversity in Transition Countries. Budapest: ECMI/LGI series. LGI Books, 2003.
6. *Oakes, L.*, Multilingualism in Europe, Journal of Multilingual and Multicultural Development Vol. 23, No 5, 2002.
7. *Lenaerts, G.*, A Failure to Comply with the EU Language Policy: A Study of the Council archives, Multilingua 20 (3), 2001.
8. *Bratanić, M.*; Pojmovnik EUROVOC. Predmetna verzija. HIDRA, Zagreb, 2000.

Internetski izvori

1. <http://ec.europa.eu/education/policies/lang/languages.eu.html>
2. <http://europa.eu/languages/>
3. <http://iate.europa.eu>
4. <http://eur-lex.europa.eu/legis/avis/consolidation.htm>

STRIVING FOR ACHIEVEMENT OF THE EUROPEAN COMMUNICATION SCOPE

Summary

The paper deals with a chronological review of decisions and measures taken by the European union within language education as well as with a comprehensive survey of real linguistic competences in Europe and a critical review of the European communication scope model.

It is clear that with these three reviews we enter both an educational policy area and linguistics that could be burdened by an aggravated political dialogue and science. Wenn politics mostly does not consult linguists in these matters but largely didacticians, psychologists and sociologists as well as administrative services of educational institutions and leaves evaluations to advisory centres for entrepreneurship, then it is surely linguistics to blame for the habit of reducing a notion of "language" with restraint as its research subject.

The European variety manifests itself clearly in language affluence. If the citizens wish to benefit from this variety, they have to be able to communicate among themselves. Since the knowledge of languages belongs to fundamental skills essential for the European union as the knowledge society, the Council of Europe gives considerable importance to encourage multilingualism in learning foreign languages.

Keywords: the European union, the European communication scope, language affluence, communication, knowledge society, multilingualism, plurilingualism